

Олександр ДЗЮБЛЮК

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, alex5203@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4967-823X

ІНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Вступ. У статті досліджено інституційний статус центрального банку як ключового фактора ефективного монетарного регулювання та підтримання макроекономічної стабільності в умовах ринкової економіки. Показано, що еволюція центральних банків від емісійних центрів до повноцінних органів монетарної влади зумовила необхідність чіткого визначення їхнього місця в системі державного управління.

Мета – проаналізувати інституційний статус центрального банку як головний чинник ефективності монетарного регулювання в умовах сучасних економічних викликів.

Результати. Встановлено, що інституційний статус центрального банку формується через поєднання правового, структурного, функціонального, персонального та фінансового вимірів. Визначено, що правовий статус закріплює пріоритет стабільності грошової одиниці, структурний вимір – місце центрального банку як верхнього рівня дворівневої банківської системи, а функціональний, персональний і фінансовий виміри забезпечують операційну незалежність. Доведено, що саме узгодженість цих складових забезпечує автономність центрального банку, його здатність реалізовувати монетарну політику та протидіяти політичному тиску. Визначено, що інституційний статус центрального банку є основою його суверенної ролі в економіці та реалізується через чотири фундаментальні функції. Проаналізовано особливості статусу Національного банку України на законодавчому рівні та відзначено головні суперечності, що виникають у процесі реалізації монетарної політики.

Висновки. Сформований належним чином інституційний статус центрального банку є фундаментом стабільності грошової одиниці й ефективного державного впливу на економічні процеси через монетарне регулювання, оскільки забезпечує автономію в ухваленні рішень, запобігаючи неконтрольованій емісії та фінансуванню бюджетного дефіциту. Однак подальше удосконалення інституційної спроможності центрального банку у монетарній сфері потребує оптимізації законодавства і розвитку фінансового ринку.

Ключові слова: центральний банк, інституційний статус, монетарне регулювання, грошово-кредитна політика, незалежність центрального банку, Національний банк України, емісія грошей, банківська система.

Бібл.: 18.

Oleksandr DZIUBLIUK

*Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
alex5203@ukr.net*

ORCID ID: 0000-0002-4967-823X

THE INSTITUTIONAL STATUS OF THE CENTRAL BANK AS THE BASIS FOR EFFECTIVE MONETARY REGULATION

Introduction. *The article examines the institutional status of the central bank as a key foundation for effective monetary regulation and maintaining macro-financial stability in a market economy. It is shown that the evolution of central banks from emission centers to full-fledged monetary authorities has necessitated a clear definition of their place in the system of public administration.*

The purpose of this article is to analyze the institutional status of the central bank as a key factor in the effectiveness of monetary regulation in the context of contemporary economic challenges.

Results. *It has been established that the institutional status of a central bank is formed through a combination of legal, structural, functional, personal, and financial dimensions. It is determined that the legal status establishes the priority of the stability of the monetary unit, the structural dimension is the place of the central bank as the top level of the two-tier banking system, and the functional, personal and financial dimensions ensure operational independence. It has been proven that it is the consistency of these components that ensures the autonomy of the central bank, its ability to implement monetary policy and counteract political pressure. It is determined that the institutional status of the central bank is the basis of its sovereign role in the economy and is implemented through four fundamental functions. The features of the status of the National Bank of Ukraine at the legislative level are analyzed and the main contradictions that arise in the process of implementing monetary policy are noted.*

Conclusions. *A properly formed institutional status of the central bank is the foundation of the stability of the monetary unit and effective state influence on economic processes through monetary regulation, as it ensures autonomy in decision-making, preventing uncontrolled money issuance and financing of the budget deficit. However, further development of the central bank's institutional capacity in the monetary sphere requires not only legislative improvement, but also financial market development.*

Keywords: *central bank, institutional status, monetary regulation, monetary policy, central bank independence, National Bank of Ukraine, money issuance, banking system.*

JEL Classification: E58, E52, E02, E42, G28.

Постановка проблеми. У сучасних економічних системах центральний банк посідає чільне місце інституційної основи державного управління, що забезпечує функціонування механізму підтримання макроринкової стабільності і ринкової рівноваги. Еволюція ролі центральних банків в економіці – від емісії національної грошової одиниці до монетарного регулювання –

відображає їхнє становлення як ключових державних інституцій забезпечення ефективного впливу на перебіг усіх економічних процесів та неперервності розширеного відтворення. Природно, що за таких умов центральний банк є важливою інституційною ознакою суверенної держави, оскільки він здійснює монополіне право на випуск грошей в обіг, проводить монетарну політи-

ку, підтримує стійкість національної валюти та банківської системи, тобто є потужним інструментом державного управління, виконує завдання, які є ключовими для забезпечення економічної стабільності та суверенітету країни.

У ринковій економіці центральний банк посідає особливе місце, оскільки він є ключовою ланкою грошової і банківської системи. Будучи наділеним особливими повноваженнями, передусім правом емісії грошових знаків та регулювання діяльності комерційних банків, центральний банк виконує функції, які відрізняють його від інших державних і ринкових інституцій, що характеризує його особливу роль в економічній системі. Адже, як головний орган координування і регулювання усіх процесів грошової сфери, центральний банк через монетарну політику впливає на поведінку всіх економічних агентів, перебіг господарських процесів, динаміку ділових циклів і стан розширеного відтворення. Саме тому чітке визначення інституційної ролі і статусу центрального банку є настільки важливим не лише для ефективного функціонування фінансового сектору, а й національної економіки і державного устрою загалом.

Актуальність дослідження визначається тим, що в сучасних економічних системах центральний банк посідає місце тієї інституційної основи, на якій тримаються механізми підтримання макрофінансової рівноваги, адже йдеться не лише про технічне забезпечення стабільної емісії чи управління резервами, а передусім про здатність формувати довіру до національних грошей та шляхом ефективного монетарного регулювання забезпечувати оптимізацію господарських процесів і формувати позитивні економічні очікування в усіх учасників ринку. Інституційний генезис сучасних центральних банків – від емісійних центрів до ключових органів державно-

го впливу на економіку – відображає їхню провідну роль у всій складній системі ринкової взаємодії економічних агентів, що забезпечується відповідним особливим статусом центрального банку, який визначає його значення як посередника між державою та економікою. Саме дослідження цього статусу є важливим з огляду на унікальне становище центрального банку серед органів влади та ринкових механізмів, а також його здатність впливати на економічну діяльність усіх учасників розширеного відтворення через інструменти монетарного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади організації діяльності і статусу центральних банків є предметом розгляду наукових робіт багатьох провідних економістів і юристів, зокрема таких, як: Я. Берназюк [1], Ю. Ващенко [2], В. Воронцов [3], Д. Гетманцев [4], Т. Гудіма [5], О. Запотоцька [6], Ю. Козлова [7], Ю. Мохова [8], В. Савенкова [9], Д. Сокалюк [10], Л. Сорока [11], Ю. Тополь [12], Г. Устименко [13], Р. Шаравара [14], А. Ярошенко [15] та інших. Однак ті проблеми, які супроводжують усі аспекти визначення інституційного статусу центрального банку і реалізації на основі цього ефективного впливу на економіку за допомогою монетарних методів вивчені недостатньо і мають бути предметом ґрунтовного наукового аналізу.

Метою статті є аналіз інституційного статусу центрального банку як ключового чинника ефективності монетарного регулювання в умовах сучасних економічних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча історично центральні банки у розвинутих країнах були створені кілька сотень років тому, однак у сучасному вигляді вони з'явилися лише у ХХ ст., що пов'язано із завершенням процесу демонетизації золота, тобто поступової втрати даним благо-

родним металом функцій грошей та остаточним переходом до системи банкнотного грошового обігу. Річ у тім, що на ранніх етапах розвитку банківської справи, коли банкноти випускали численні комерційні банки, які мали на це відповідні ліцензії чи привілеї, кризи, спричинені банкрутствами емітентів банкнот, призводили до дезорганізації грошового обігу, зниження економічної активності та загального спаду довіри до грошових інструментів. Крім того, випуск великої кількості банкнот різними банками призводив до хаосу на ринку готівки, позаяк кожен банк випускав банкноти із власним дизайном, різним ступенем надійності й умовами обігу. Це створювало проблеми при розрахунках, оскільки прийнятність тієї чи іншої банкноти залежала від довіри до конкретного банку-емітента. Тому нестабільність фінансової системи вимагала пошуку ефективного механізму регулювання грошового обігу.

Відповіддю на ці виклики стало втручання держави, яка розпочала процес централізації емісійної функції комерційних банків. Спершу уряди обмежували право випуску банкнот за допомогою законодавчих норм, зосереджуючи його в руках найбільш надійних і фінансово стійких комерційних банків. Однак поступово з'явилася ідея створення спеціалізованих банків, що мали б виключне право емісії банкнот та діяли б в інтересах усієї економіки, а не окремих приватних осіб чи комерційних інтересів. Саме так почали формуватися центральні банки як інститути, відповідальні за стабільність грошової одиниці, контроль за грошовим обігом та підтримання довіри до національної валюти, а їх поява стала одним із ключових етапів розвитку сучасних фінансових систем і умовою для подальшого економічного зростання.

Важливо наголосити, що застосування економічними агентами сучасних неповно-

цінних, тобто фіатних грошей ґрунтується на їхній вірі у можливість використання цих грошей як купівельного і платіжного засобу, а тому держава в особі центрального банку мала взяти на себе зобов'язання підтримувати цю віру шляхом регулювання обороту грошей і забезпечення у такий спосіб стабільної купівельної спроможності національної грошової одиниці. А це власне і визначило об'єктивні передумови для появи центральних банків, що було пов'язано з необхідністю централізації і контролю банкнотної емісії в руках держави.

Річ у тім, що децентралізована емісія банкнот, коли практично всі комерційні банки мали можливість випускати в обіг власні боргові зобов'язання у вигляді банкнот, вступила у суперечність із реальними потребами економіки. Адже децентралізована емісія: по-перше, перешкоджала запровадженню в обіг єдиного універсального купівельного і платіжного засобу, який обертався би на території всієї країни і користувався загальною довірою населення, а по-друге, слабо піддавалася контролю і регулятивному монетарному впливу з боку держави. Тому утворення центральних банків стало необхідним кроком для забезпечення стабільності фінансових систем, підвищення довіри до грошей і створення умов для стійкого економічного розвитку. При цьому для впорядкування банкнотного обігу держава змушена була діяти одним із двох способів.

Перший спосіб передбачав, що один із діючих комерційних банків стає емісійним, тобто поступово отримує повноваження центрального банку. Прикладом такого підходу є заснування у 1694 р. Банку Англії, який спершу функціонував саме як комерційний банк. Однак існування в країні великої кількості приватних банків-емітентів часто призводило до фінансової нестабільності, а банкрутства таких банків осо-

бливо загострювали проблему довіри до грошових знаків. У відповідь на численні економічні кризи, зокрема на важку банківську кризу 1825 р., було вжито заходи для обмеження права емісії банкнот, і врешті у 1844 р. Парламент схвалив Банківський Акт, який юридично закріпив монополію Банку Англії на випуск банкнот у Англії та Уельсі.

Другий спосіб означав створення центрального банку як нової інституції на основі спеціального закону, який передбачав особливий статус новоствореного банку з моменту його заснування. Так, у США діяли численні приватні банки, кожен із яких випускав власні банкноти, і це призводило до хаосу у грошовому обігу, оскільки банкноти дрібних, нестабільних банків були ненадійними і часто неприйнятними в інших регіонах, що призводило до численних банківських криз. Однак лише після великої банківської паніки 1907 р., яка продемонструвала необхідність централізованого органу для забезпечення стабільності фінансової системи, Конгрес у 1913 р. ухвалив Федеральний резервний акт. Так було створено Федеральну резервну систему США, яка отримала повноваження контролювати грошову масу і емісію долара та підтримувати стабільність банківської системи.

Поступово функції емісійних банків значно розширилися, що обумовило визначення їх як центральних банків відповідно до ролі в кредитній системі та економіці загалом. Нині саме існування центрального банку свідчить про фінансову самостійність держави, її здатність проводити власну монетарну політику та контролювати грошовий обіг. І хоча формальна наявність в державі центрального банку не завжди гарантує її повний суверенітет (наприклад, у деяких наднаціональних структурах, як-от ЄС), для більшості держав він є необхідним атрибутом, що підтверджує:

політичну незалежність, тобто можливість самостійно ухвалювати економічні рішення без прямого впливу інших держав; економічну самодостатність, що полягає у контролі над власною валютою та фінансовою системою; міжнародне визнання, що підтверджується участю країни у міжнародних фінансових відносинах як повноцінного суб'єкта. Таким чином, центральний банк – це не просто фінансова інституція, а інструмент реалізації суверенної державної влади в економічній сфері.

З огляду на це, становлення Національного банку України слід розглядати як один із ключових кроків до здобуття повної державної незалежності. Саме заснування Національного банку України заклало основи класичної дворівневої банківської системи, де центральний банк є головним органом державного регулювання економіки, відповідальним за монетарну політику, а запровадження власної національної валюти та розвиток незалежної банківської системи стали важливими елементами формування суверенної держави. При цьому Національний банк України пройшов довгий шлях від республіканської контори радянського Держбанку до сучасного центрального банку, який за своїм правовим статусом наближається до стандартів розвинутих країн, адже за весь період своєї діяльності від моменту заснування Національний банк трансформувалася із органу адміністративного типу у повноцінний центральний банк, що реалізує свій вплив на економіку відповідно до міжнародних стандартів монетарної політики. При цьому базові функції Національного банку загалом відповідають конкретним видам його діяльності, котрі визначають специфіку роботи центральних банків провідних розвинутих країн.

Важливо наголосити, що функціональне призначення сучасних центральних банків у нинішньому вигляді стало резуль-

татом еволюції їхньої ролі від початкового процесу впорядкування грошової емісії до сучасного комплексного впливу на економіку засобами монетарної політики. Згідно з таким функціональним призначенням центральні банки зазвичай виконують чотири фундаментальні функції: 1) емісія готівки й організація грошового обігу, що передбачає реалізацію монопольного права на випуск банкнот і монет як законних платіжних засобів; 2) банк банків, що означає діяльність центрального банку як міжбанківського розрахункового центру та кредитора останньої інстанції для банків; 3) банк держави, що передбачає кредитно-розрахункове обслуговування урядових структур; 4) монетарне регулювання економіки, що означає вплив на економічні процеси засобами і методами грошово-кредитної і валютної політики.

Зміст таких функцій відображає природу і причини заснування центрального банку як інституту, створеного державою для вирішення тільки йому притаманних завдань. Однак взаємозв'язок функцій центрального банку може вказувати також і на їхню певну ієрархічну підпорядкованість, що визначається об'єктивним процесом генезису ролі центрального банку в економічній системі загалом – від емісійного центру країни до основного органу монетарного регулювання економіки. Природно, що за подібних обставин на вершині вказаної ієрархії перебуває саме монетарне регулювання як базова функція центрального банку в сучасних умовах, тоді як усі інші функції займають підпорядковане стосовно неї положення і їх можна навіть вважати свого роду “підфункціями” (банк банків і банк держави). Водночас емісія готівки, котра свого часу була основою формування центральних банків, нині займає підпорядковане положення навіть стосовно його “підфункцій”, оскільки більшою мірою виступає як результат здійснення останніх.

Тому функції центрального банку характеризують основні аспекти його діяльності, при якій він не вступає у безпосередні стосунки із підприємствами і домашніми господарствами, оскільки є основним органом, який координує роботу грошової і кредитної системи в цілому, на рівні держави, тобто з інституційної точки зору є передусім органом монетарного регулювання економіки, що власне і визначає його статус у ринковому господарстві. А це означає, що функціональне призначення центрального банку та його специфічне місце у банківській системі країни і механізми державного регулювання загалом обумовлені передусім його діяльністю саме як головного органу монетарного регулювання економічних процесів.

Водночас успішність реалізації монетарного регулювання як і інших функцій центрального банку можлива лише за умови чіткого визначення його інституційного статусу. Під інституційністю слід розуміти належність до правил, дій, механізмів, об'єктів, які є загальноприйнятними в певному суспільстві і їх широко використовують з огляду на зручність, звички, практики поведінки, використання або обов'язковість застосування. Інакше кажучи, інститути – це свого роду певні межі, які впорядковують взаємодію економічних агентів. У такому контексті центральний банк належить до основних інститутів ринкової системи, виступаючи регуляторним органом держави саме у монетарній сфері економічних відносин. А відтак адекватне розуміння і підтримання його належного інституційного статусу є запорукою забезпечення ефективного державного впливу на перебіг усіх економічних процесів, адже саме інституційний статус центрального банку визначає його унікальне становище та роль як головного регулятора економіки засобами монетарної політики.

Слід зазначити, що в економічній літературі існують доволі різні підходи до трактування статусу центрального банку, якщо їх класифікувати і згрупувати, то до найбільш поширених слід віднести такі напрями досліджень: по-перше, розгляд статусу центрального банку відповідно до характеру державно-управлінської діяльності як органу державної влади виконавчого характеру, але з деякими особливостями [1; 7; 12]; по-друге, підхід, згідно з яким центральний банк не належить до жодної з класичних гілок влади (законодавчої, виконавчої та судової), а є особливим центральним органом державного управління у грошово-кредитній і банківській сферах, для чого наділений певною самостійністю та незалежністю від інших органів державної влади [2; 10; 13]; по-третє, розгляд центрального банку передусім як головного органу, що здійснює регулювання діяльності банків [6; 8; 11; 14]; по-четверте, оцінка центрального банку як такого, що виконує ті функції, які за своєю правовою природою не відрізняються від функцій інших центральних органів державної виконавчої влади, а тому центральний банк належить до органів виконавчої влади [3; 4; 15]; по-п'яте, розгляд діяльності центрального банку як особливого центрального органу державного управління, що охоплює весь цикл управлінських дій і рішень у банківській сфері, визначаючи стратегію розвитку банківської системи і забезпечуючи реалізацію цієї стратегії [5; 9].

Разом з тим, означені підходи більшою мірою зводяться до юридично закріплених параметрів – рівня незалежності, механізмів підзвітності, меж повноважень. Проте вони недостатньою мірою враховують інституційну роль центрального банку як верхнього рівня банківської системи країни та головного державного органу впливу на економіку монетарними методами, від-

повідно до його функціонального призначення. Інакше кажучи, інституційний статус центрального банку не має зводитися до якогось одного показника, позаяк це радше багатовимірною конструкцією, де, окрім власне правового виміру, не менш важливими є також структурний, функціональний, персональний і фінансовий виміри.

Правовий вимір має охоплювати ті аспекти інституційного статусу центрального банку, які визначаються положеннями законодавства, котрі формують мандат, повноваження й обмеження його діяльності. Інакше кажучи, правовий статус центральних банків визначає їхню роль і місце в системі органів державної влади, тобто держава через відповідне законодавство регламентує структуру, основні завдання, функції та компетенції центрального банку, порядок взаємовідносин з органами законодавчої і виконавчої влади, державними органами управління, а також повноваження держави щодо регулювання діяльності інститутів банківської системи і фінансового ринку.

Важливо наголосити, що інституційна роль центрального банку як основи монетарного впливу на економіку передбачає, що держава визначає роль центрального банку як емісійного центру, а у правових актах закріплюються також відповідні владні повноваження у сферах регулювання грошового обігу, валютних операцій і функціонування кредитної системи. Отже, правовий статус центрального банку можна охарактеризувати так: це державний орган управління з покладеними на нього особливими завданнями у сфері грошово-кредитних відносин і банківської діяльності.

В Україні правовий статус Національного банку України визначається на двох рівнях: конституційному і спеціальному законодавчому. Конституційний статус Національного банку сформульований так, щоб поєднати операційну незалежність із демократичною

підзвітністю. Конституція України, визначаючи особливий статус Національного банку, окреслила повноваження Верховної Ради і Президента України стосовно формування Ради Національного банку і призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України.

Згідно з Конституцією, Національний банк України – це центральний банк держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці [16]. Ця норма містить принципово важливі положення: по-перше, законодавство установило єдину національну валюту, закріплюючи тим самим монополію на становище гривні як законного засобу платежу на території країни; по-друге, головна мета діяльності центрального банку сформульована як забезпечення стабільності грошової одиниці, а не широкий спектр завдань економічної політики, що відображає спроби України наслідувати сучасну парадигму діяльності центральних банків розвинутих країн, за якою цінову стабільність розглядають як найважливіший внесок монетарної влади у довгострокове економічне зростання, хоча в умовах ринку, що розвивається, і загострення економічних криз такий підхід виявляється не завжди правильним.

На законодавчому рівні правовий статус Національного банку регулюється спеціальним Законом “Про Національний банк України”, який ухвалений Верховною Радою 20 травня 1999 р. [17]. Законом визначено фундаментальні параметри статусу Національного банку: порядок формування керівних органів; інституційна незалежність у проведенні монетарної політики; чітке розмежування повноважень Національного банку та уряду, зокрема в питаннях емісійного фінансування; визначення монетарної стабільності як основної мети. У такий спосіб Національний банк України отримав не лише юридичне підтвердження статусу

центрального банку, а й інституційний фундамент, який дає змогу проводити монетарну політику, зорієнтовану на довгострокову стабільність.

По суті, було завершено інституційне становлення Національного банку України як центрального банку, законодавчо зафіксовано його місце в економічній системі, а також чітко окреслено статус, функції та механізми управління відповідно до нових умов економічного розвитку. При цьому центральний банк характеризується подвійною правовою природою: з одного боку, він є органом державної влади, уповноваженим здійснювати державне управління в сфері банківської діяльності, а з іншого – банківською установою, яка здійснює банківські операції, виступає кредитором останньої інстанції для інших банків.

Структурний вимір означає, що центральний банк як інституція перебуває на верхньому рівні дворівневої кредитної системи країни. Інакше кажучи, центральний банк як верхній рівень кредитної системи має статус особливої фінансової установи, яка виступає як емісійний центр країни, відповідає за проведення грошово-кредитної політики, забезпечує стабільність національної валюти, регулює банківську діяльність і контролює дотримання фінансової стійкості системи в цілому. При цьому центральний банк не займається комерційною діяльністю у традиційному розумінні, позаяк його основна функція полягає у створенні умов для належного функціонування фінансового сектору, включно із наглядом за діяльністю інших банків та небанківських фінансових установ через механізми пруденційного регулювання, ліцензування, встановлення обов'язкових нормативів і моніторинг ризиків.

Що стосується другого рівня кредитної системи, то він представлений комерційними банками та іншими фінансово-кредит-

ними установами, які виконують безпосереднє обслуговування економічних агентів – підприємств і домашніх господарств. А тому діяльність установ другого рівня охоплює доволі широкий спектр операцій: від приймання депозитів і надання кредитів до здійснення платежів, інвестування, валютних та інших операцій. При цьому комерційні банки виступають ключовими провідниками фінансових ресурсів у реальний сектор економіки, сприяючи мобілізації заощаджень, ефективному розподілу капіталу та підтримці економічної активності.

З інституційної точки зору, побудова кредитної системи за дворівневим принципом забезпечує розмежування функцій між центральним банком, який формує загальну монетарну політику країни та підтримує макроекономічну стабільність, і установами, які безпосередньо обслуговують фінансові потреби населення та бізнесу. Така модель дає змогу підвищити ефективність регулювання, мінімізувати системні ризики і забезпечити належний розвиток банківської інфраструктури відповідно до потреб національної економіки.

В Україні Законом “Про банки і банківську діяльність”, ухваленим 20 березня 1991 р., було проголошено створення самостійної дворівневої банківської системи ринкового типу, перший рівень якої становить Національний банк України, а другий – комерційні банки, які почали активно створювати на базі колишніх державних галузевих спеціалізованих банків [18]. Закон фактично започаткував дворівневу банківську архітектуру, де центральний банк формує правила гри у фінансовому секторі, а комерційні банки реалізують їх у взаємодії з економічними агентами. При цьому Національний банк України як перший рівень здійснює емісію національної валюти, розробляє та реалізує монетарну політику, регламентує банківську діяльність, здійснює банківський нагляд та

забезпечує фінансову стабільність. А другий рівень представлений комерційними банками, серед яких державні, приватні, а також банки з іноземним капіталом, що надають клієнтам кредитні, депозитні, платіжні та інші фінансові послуги.

Створення в Україні дворівневої кредитної системи забезпечило розмежування функцій між установами, які формують загальну монетарну політику країни та підтримують макроекономічну стабільність, і установами, які безпосередньо обслуговують фінансові потреби населення та бізнесу. Саме така модель притаманна розвинутих ринковим країнам, оскільки дає змогу підвищити ефективність регулювання, мінімізувати системні ризики і забезпечити належний розвиток банківської інфраструктури відповідно до потреб національної економіки. Варто зазначити, що нині надмірна автономія в ухваленні рішень призвела до того, що певні аспекти функціонування Національного банку як банку банків не сприяють стимулюванню кредитного забезпечення виробничого зростання, а слугують більшою мірою переорієнтації банківської системи з кредитної підтримки реального сектору до генерування прибутків винятково на основі фінансових інструментів у вигляді ОВДП та депозитних сертифікатів Національного банку.

Функціональний вимір стосується не лише інструментів і свободи дій центрального банку, а й чіткого визначення його цілей, що забезпечує орієнтири для діяльності банку і водночас обмежує можливість зовнішнього втручання або зміщення пріоритетів відповідно до політичної кон'юнктури. Головними цілями центрального банку зазвичай є: збереження стабільності національної валюти, забезпечення цінової стабільності, сприяння фінансовій стабільності, тобто стабілізація грошового обігу задля підтримання високого рівня

довіри до національної грошової одиниці. Хоча може мати місце і дещо ширший підхід до встановлення цілей центрального банку. Наприклад, Федеральна резервна система США має подвійний мандат, що передбачає досягнення цінової стабільності і максимальної зайнятості.

На виконання відповідних цілей спрямовані і функції центрального банку, що регламентовані національним законодавством і зазвичай передбачають: емісію національної валюти, проведення монетарної політики, валютне регулювання, нагляд за банківською системою, організацію кредитно-розрахункового обслуговування держави та банківських установ країни. Водночас задля реалізації відповідних функцій центральний банк наділений правом використання тих чи інших монетарних інструментів, наприклад, встановлення облікової ставки, операції на відкритому ринку, управління міжнародними резервами, видача та відкликання банківських ліцензій.

Хоча основною ціллю Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці, проте на практиці його функції охоплюють доволі широкий спектр завдань, переважно властивих центральним банкам розвинених країн. Чинним законодавством України детально визначено функції і повноваження центрального банку, які охоплюють усі ключові напрями його діяльності: монетарну політику, емісію готівки, банківський нагляд, організація системи рефінансування, функціонування платіжних систем, валютне регулювання, управління резервами та інші. Загалом функціональне призначення Національного банку і його специфічне місце у кредитній системі обумовлюють основні напрями його діяльності як головного органу монетарного регулювання.

Статус Національного банку України у реалізації завдань щодо монетарного регу-

лювання визначено комплексом конституційних норм і законодавчих положень, які наділяють центральний банк широкими повноваженнями та функціями. Конституція України встановлює забезпечення стабільності гривні як основну функцію Національного банку, а Закон "Про Національний банк України" деталізує цю функцію, розкриваючи механізми її реалізації через систему органів управління, монетарних інструментів та регуляторних інструментів. Водночас організаційна структура Національного банку, заснована на принципі розподілу повноважень між Радою, Правлінням та Головою, дає змогу поєднати стратегічне планування з оперативним управлінням, а широкий спектр монетарних інструментів – від облікової ставки до операцій на відкритому ринку – надає центральному банку гнучкість у реагуванні на мінливі умови фінансового ринку.

Зміст основних функцій Національного банку відповідає світовій практиці, за якої центральний банк є емісійним центром держави, банком банків і органом банківського регулювання, банкіром і фінансовим агентом уряду, провідником грошово-кредитної політики, органом валютного регулювання і контролю, інформаційно-статистичним та аналітичним центром грошової і банківської систем. Отже, функції Національного банку відображають основні аспекти його діяльності, за якої він не вступає у безпосередні стосунки із підприємствами і населенням, оскільки є основним органом, який координує роботу грошової і кредитної системи в цілому. Однак щодо цільових орієнтирів, то зведення усього функціоналу Національного банку лише до інфляційного таргетування і "зациклення" його винятково на процентних інструментах впливу на ціни не сприяють підтримці економічного зростання і зайнятості як стратегічних цілей державної політики, що в умовах гострої

економічної кризи зовнішніх шоків і воєнний дій зумовлює погляд на функціональний вимір незалежності центрального банку радше як на недолік, а не досягнення.

Персональний вимір має визначитися процедурними аспектами призначення та звільнення керівництва центрального банку. При цьому для зміцнення автономії в ухваленні рішень стосовно монетарного регулювання й уникнення надмірного політичного тиску на центральний банк зазвичай передбачаються тривалі строки перебування на посаді його керівників, заборона їх дострокового звільнення без вагомих підстав та асинхронізація їхніх мандатів із політичним циклом. Важливо наголосити, що незалежність керівного складу вважається однією з ключових гарантій послідовної монетарної політики та довгострокової стабільності центрального банку. Водночас наявність певних механізмів підзвітності центрального банку через його регулярні доповіді перед парламентом чи публічні слухання мають забезпечувати баланс між незалежністю та демократичним контролем.

В Україні відповідно до Закону “Про Національний банк України” керівними органами Національного банку є Рада Національного банку та Правління Національного банку. Рада Національного банку розробляє Основні засади грошово-кредитної політики і здійснює контроль за її проведенням, тоді як Правління Національного банку має доволі широкий спектр повноважень й ухвалює рішення щодо інструментів грошово-кредитної політики, регулювання та нагляду за діяльністю банків, організації системи рефінансування, здійснення валютно-курсової політики, управління золотовалютними резервами, регулювання платіжного ринку, емісії національної валюти, встановлення процентних ставок і нормативів для банків. Правління очолює Голова Національного банку, якого призна-

чає на посаду Верховна Рада за поданням Президента України строком на сім років.

І хоча за своїм правовим статусом Національний банк України не належить до жодної з гілок влади, проте він підзвітний Президенту України та Верховній Раді в межах конституційних повноважень. Ці механізми підзвітності є стандартними для сучасних центральних банків. Водночас законодавство чітко забороняє втручання органів законодавчої та виконавчої влади у виконання функцій і повноважень Ради чи Правління Національного банку, за винятком випадків, передбачених законом. Інакше кажучи, Національний банк України володіє операційною незалежністю, тобто право ухвалювати рішення щодо інструментів і параметрів монетарної політики належить виключно керівним органам банку, а не політичним інституціям.

Отже, законодавство встановлює механізми підзвітності Національного банку перед Верховною Радою та Президентом України, зберігаючи водночас його функціональну автономію у здійсненні грошово-кредитної політики. Утім така автономія не завжди є позитивним фактором роботи центрального банку, якщо йдеться про необхідність координації монетарної і фінансової політики, особливо в умовах кризи. Формальні процедури підзвітності керівництва Національного банку не означають, що воно зобов'язане узгоджувати свої тактичні дії із урядовими заходами впливу на фінансовий сектор. За таких умов встановлення, наприклад, Національним банком завищеного рівня облікової ставки задля подолання інфляції, чого досягти неможливо, на практиці призводить до величезних втрат державного бюджету під час здійснення виплат за борговими зобов'язаннями держави.

Фінансовий вимір має ґрунтуватися на економічній і фінансовій самостійності цен-

трального банку через автономні механізми управління його капіталом і прибутком. Такий параметр статусу центрального банку є важливим у контексті посилення його інституційної спроможності через фінансову автономію за рахунок власних доходів від операцій, оскільки якщо центральний банк виявиться залежним від урядового фінансування свого апарату, то він може бути більш вразливим до політичного тиску на свої монетарні рішення.

Крім того, заборона на пряме фінансування бюджетного дефіциту через емісійний механізм центрального банку є ще одним ключовим елементом фінансового виміру його інституційного статусу. Адже там, де центральний банк може бути зобов'язаний купувати державні облигації на первинному ринку, монетарна політика фактично набуває підпорядкованого становища стосовно фіскальної політики уряду з усіма негативними наслідками для реалізації стратегічних завдань центрального банку щодо підриву стабільності національних грошей.

Фінансовий вимір формулювання статусу центрального банку надзвичайно важливий як для нормативно-правового регулювання діяльності банку, так і для його взаємовідносин з комерційними банками та органами державної влади у процесі монетарного регулювання. Тому Закон "Про Національний банк України" детально регламентує статус центрального банку як юридичної особи, визначаючи його майнові права, бюджетну автономію та повноваження органів управління. Зокрема, стаття 2 встановлює, що Національний банк є особливим центральним органом державного управління, стаття 3 вказує, що Національний банк має статутний капітал, що є державною власністю, а стаття 4 визначає, що Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює витрати за

рахунок власних доходів, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності [17]. Інакше кажучи, законодавством передбачено механізми відносної фінансової незалежності центрального банку від оперативного втручання з боку уряду чи парламенту.

Водночас, зазначена вище ідеальна картина фінансової автономії Національного банку України не витримує критики, якщо розглянути її інший аспект і взяти до уваги законодавчу норму, згідно з якою центральний банк свій прибуток від операційної діяльності має перераховувати до державного бюджету, що є цілком справедливо і закономірно, враховуючи, що Національний банк є органом державного регулювання, а не комерційною організацією, а його монетарні інструменти спроможні генерувати прибуток на фінансовому ринку, від чого центральний банк не має бути бенефіціаром. Утім сучасні дії Національного банку, як показує практика його процентної політики через підвищення ставок, здатні завдати серйозної шкоди можливостям держави отримувати належні їй кошти, причому двічі. З одного боку, йдеться про збільшення бюджетних витрат унаслідок зростання платежів на обслуговування державного боргу за випущеними ОВДП, а з іншого, недоотримання надходжень до бюджету внаслідок скорочення прибутку Національного банку, котрий спрямовують до комерційних банків у вигляді сум, виплачених за депозитними сертифікатами, даючи змогу отримувати їм надприбутки за рахунок держави.

Отже, багатовимірний характер інституційного статусу центрального банку засвідчує його важливе значення у загальній системі інструментів і засобів державного впливу на забезпечення макроекономічної рівноваги, головна роль серед яких належить монетарній політиці. Адже сформова-

ний у належний спосіб інституційний статус насправді є фундаментом ефективного монетарного регулювання, позаяк забезпечує центральному банку самостійність у проведенні єдиної державної грошової політики, сприяє запобіганню неконтрольованої емісії грошей і забороні фінансування дефіциту державного бюджету. Варто зазначити, що діюча законодавчо-нормативна база, яка визначає статус Національного банку України, поєднує у собі конституційний пріоритет цінової стабільності та юридично фіксовані механізми автономії і підзвітності у виборі інструментів монетарної політики. Законодавство, яке визначає статус Національного банку, надає йому необхідні повноваження для виконання своєї основної цілі – забезпечення стабільності гривні.

Національний банк України має достатньо широкий інструментарій для реалізації цього стратегічного завдання, включаючи регулювання норм обов'язкових резервів, процентну політику, рефінансування банків, операції на відкритому ринку, валютні інтервенції, емісію власних боргових зобов'язань. Нині його функції загалом відповідають провідним міжнародним практикам центральних банків розвинутих країн, а роль у забезпеченні макрофінансової стабільності постійно зростає, особливо у періоди воєнних та економічних шоків. Водночас інституційний статус, що охоплює кілька важливих вимірів, є фундаментальною умовою ефективного монетарного регулювання економіки, а розвиток інституційних можливостей – від управління резервами до регулювання банківського сектору – дає змогу Національному банку не лише реагувати на поточні виклики, а й формувати довгострокову траєкторію стійкого економічного зростання.

Такий підхід наближений до європейської моделі побудови банківської системи, але Національний банк діє в умовах, коли

ефективність практичної реалізації монетарного регулювання зазнає впливу рівня розвитку фінансового ринку, якості відповідних фінансових інструментів та політичної культури, що певною мірою відображається на його можливостях у проведенні монетарної політики і вимагає активних зусиль з розвитку ринкової інфраструктури. І хоча оновлення законодавства останніх років свідчить про прагнення наблизити нормативне поле діяльності центрального банку до кращих міжнародних практик, поєднувати юридичне уточнення його повноважень із розвитком ринкових механізмів і формування публічної довіри, та все ж зміцнення інституційного статусу Національного банку вимагає не лише досконалого законодавства, а й розуміння суспільством важливості його монетарного впливу на економіку.

Конституція України і Закон “Про Національний банк України” закріпили основні атрибути інституційного статусу центрального банку: пріоритет цілі стабільності грошової одиниці, заборона політичного втручання у діяльність Національного банку, тривалі строки повноважень керівництва, фінансова автономія, широкий арсенал інструментів монетарної політики. Однак варто зазначити, що, незважаючи на формальну відповідність українського законодавства міжнародним стандартам, практична реалізація монетарної політики Національного банку відбувається в умовах, які суттєво відрізняються від умов, у яких функціонують центральні банки розвинутих країн.

Трансформаційний характер економіки, нестабільність зовнішнього середовища, геополітичні виклики воєнного часу – усе це робить завдання монетарного регулювання в Україні особливо складним. Тому на практиці інституційний статус Національного банку, закріплений у Конституції України та

профільному законі, стикається з низкою викликів і суперечностей, зумовлених глобальними тенденціями розвитку світового господарства та гострими внутрішньо-економічними кризами, зокрема військового чи фінансового характеру. Серед багатьох таких суперечностей слід звернути увагу на такі.

По-перше, вибір інфляційного таргетування як режиму монетарної політики, що засновується на операційній незалежності Національного банку при формулюванні тактичних орієнтирів грошово-кредитного регулювання, вступає у протиріччя із завданнями щодо стимулювання економічного зростання, а підпорядкування усіх інструментів монетарного регулювання цьому єдиному таргету суперечить необхідності нарощування грошової маси в економіці з метою стимулювання сукупного попиту та кредитних вкладень у реальний сектор.

Інфляційне таргетування, фокусуючись виключно на контролі за рівнем цін, ігнорує або недостатньо уваги приділяє іншим ключовим макроекономічним показникам, зокрема економічному зростанню, зайнятості та стимулюванню інвестицій у реальний сектор. Це означає, що Національний банк, керуючись нормами про свою автономію і "політичне невтручання", за певних обставин може стати нечуттєвим до реальних потреб економічного розвитку, у результаті чого його монетарна політика через високі процентні ставки стає надто рестриктивною, обмежуючи кредитну активність банків, що є критичним для умов, які потребують швидкого розвитку економіки, сприяння росту виробництва та економічного відновлення в умовах воєнних дій.

По-друге, за режиму інфляційного таргетування Національний банк, по суті, ігнорує вплив немонетарних чинників на внутрішню цінову динаміку, які об'єктивно не можуть контролюватися інструментами

грошово-кредитної політики, зокрема: низька продуктивність праці, висока монополізація внутрішнього ринку, його вразливість перед зовнішніми шоками, ціни на енергоносії, тарифи, логістичні проблеми. А намагання Національного банку забезпечити вплив на немонетарну інфляцію інструментами монетарної політики, зокрема через процентну ставку, вкрай негативно позначаються на банківському кредитуванні реального сектору. У зв'язку з цим, трансмісійний механізм, через який облікова ставка має впливати на інфляцію, працює неефективно, що ускладнює досягнення цілей низької інфляції та негативно відображається на можливостях реалізації інших завдань монетарного регулювання.

По-третє, ще один негативний момент, пов'язаний зі свободою вибору певних регулятивних параметрів відповідно до інституційного статусу Національного банку, стосується внутрішнього валютного ринку, коли у межах інфляційного таргетування ухвалюють рішення щодо відпускання валютного курсу у вільне плавання і відновлення режиму гнучкого курсоутворення. Однак слід розуміти, що в умовах активізації впливу зовнішніх шоків та значної залежності від експорту сировини, плаваючий курс призводить до надмірної волатильності кон'юнктури та дестабілізації внутрішнього валютного ринку, що створює високі ризики для бізнесу, ускладнює довгострокове планування, інвестиційну активність і підвищує інфляційні очікування. Окрім того, в умовах значного дефіциту платіжного балансу, що призводить до постійного девальваційного тиску на курс гривні, загострюється проблема імпортованої інфляції через зростання вартості імпортованих товарів та енергоносіїв, що нівелює зусилля Національного банку із контролю за внутрішніми цінами.

По-четверте, важливо наголосити, що функціональний вимір інституційного ста-

тусу центрального банку, як банку банків, передбачає регулятивний вплив на діяльність комерційних банків. Однак на практиці чинна політика Національного банку не містить ефективних механізмів стимулювання банківських установ до цільового кредитування реального сектору економіки та інвестиційних проєктів. Встановлення високої облікової ставки у хибному намаганні втримати за рахунок цього інфляцію та збереження жорстких вимог до капіталу і ліквідності призводять до того, що комерційні банки надають перевагу розміщенню коштів у високодохідних та низькоризикових ОВДП і депозитних сертифікатах Національного банку, замість кредитування бізнесу. Це спричинює ефект витіснення в інвестиційному середовищі, коли фінансовий сектор не виконує своєї ключової функції із трансформації заощаджень в інвестиції, а кредитні ресурси переорієнтовуються на вкладення в державні боргові зобов'язання. Законодавче закріплення незалежності центрального банку зумовлює відсутність на рівні держави скоординованих інструментів, що заохочують цільове банківське кредитування, створюючи дисбаланс між монетарною політикою Національного банку та державною економічною політикою промислового розвитку, активізації виробництва і післявоєнного відновлення економіки.

Дослідження інституційного статусу центрального банку, особливо в умовах кризових явищ в економіці, є неповним без всебічного аналізу меж та умов реалізації його незалежності. Тому, незважаючи на формальну відповідність інституційного статусу Національного банку України міжнародним стандартам, ефективність його монетарного регулювання в умовах сучасних викликів для економіки підлягає критичному переосмисленню, що потребує врахування кількох важливих моментів.

По-перше, формальна інституційна незалежність, закріплена законодавчо, спричинює критичний конфлікт цілей між пріоритетом цінової стабільності як ключовим мандатом Національного банку та необхідністю кредитного стимулювання економіки і забезпечення життєздатності держави через фінансування державного бюджету. А тому потрібно розуміти, що в умовах надзвичайних ситуацій фактична незалежність центрального банку має тимчасово поступатися пріоритетам макрофінансової стабільності і стимулювання економічного росту.

По-друге, інституційна незалежність центрального банку в демократичному суспільстві не може бути абсолютною, позаяк вона вимагає компенсаторного механізму у вигляді демократичної підзвітності. Цей механізм має забезпечувати прозорість рішень центрального банку та публічне звітування перед Верховною Радою України. Недостатня підзвітність, або її формальний характер, може стати причиною дисбалансу між незалежністю і підзвітністю через неузгодженість завдань, які ставить собі центральний банк, із стратегічними пріоритетами державної економічної політики та підірвати суспільну легітимність автономії Національного банку.

По-третє, інституційна незалежність центрального банку має бути не кінцевою метою, а лише функціональним інструментом для ефективного досягнення цілей монетарної політики у вигляді цінової та фінансової стабільності або економічного зростання, залежно від обставин. Водночас сама виправданість високого статусу незалежності центрального банку має оцінюватися виключно за досягнутими ним результатами. І якщо реалізація монетарної політики вступає в суперечність із стратегічними завданнями державної економічної політики, зокрема щодо виробничого зрос-

тання і стимулювання ділової активності та зайнятості, то інституційний статус і ступінь автономії центрального банку мають бути піддані перегляду.

Висновки. Чітко визначений інституційний статус центрального банку є базовою передумовою ефективного монетарного регулювання та ключовим елементом забезпечення макрофінансової стабільності в сучасній ринковій економіці. Створення центральних банків було зумовлене об'єктивною необхідністю централізації емісійної функції, подолання дезорганізації грошового обігу та відновлення довіри до національних грошових знаків. Водночас саме перехід від децентралізованої емісії до монопольного права держави на випуск грошей став ключовою умовою становлення центрального банку як головного органу монетарного регулювання і гаранта стабільності фінансового сектору економіки.

Інституційний статус центрального банку має багатовимірний характер і не зводиться виключно до рівня його формальної незалежності, позаяк охоплює правовий, структурний, функціональний, персональний та фінансовий виміри, оптимальне поєднання яких визначає реальну спроможність центрального банку впливати на економічні процеси монетарними методами. Саме узгодженість цих вимірів формує інституційну цілісність центрального банку як особливого органу державного управління, функції якого відображають його ключову роль у процесі реалізації монетарної політики.

В Україні функції і повноваження Національного банку охоплюють усі ключові напрями діяльності центральних банків. Законодавче закріплення пріоритету стабільності грошової одиниці, операційної незалежності, фінансової автономії та чітких механізмів підзвітності є необхід-

ною умовою результативного монетарного регулювання. У випадку Національного банку України чинна нормативно-правова база загалом відповідає міжнародним стандартам діяльності центральних банків і створює інституційні передумови для ефективного реалізації політики цінової та фінансової стабільності.

Водночас ефективність реалізації інституційного статусу центрального банку залежить не лише від формального законодавчого дизайну, а й від рівня розвитку фінансового ринку, політичної культури, якості економічного середовища та суспільної довіри. У цьому контексті подальше зміцнення інституційної спроможності Національного банку України потребує поєднання вдосконалення правового поля із розвитком фінансової інфраструктури, проте утвердження принципу невтручання у монетарну політику не має суперечити стратегічним завданням держави із забезпечення економічного розвитку. Вочевидь, подальше зміцнення інституційної ефективності Національного банку вимагає перегляду догматичного застосування режиму інфляційного тергетування та пошуку шляхів для оптимальної координації монетарної політики із цілями економічного зростання та стабілізації фінансового ринку через створення стимулів для інвестицій у реальний сектор. Тому інституційний статус центрального банку має бути зосередженим не лише на незалежності від фіскальних потреб уряду, а й підтримувати гнучкість та адаптивність монетарного регулювання до особливостей національної економіки.

Список використаних джерел

1. Берназюк Я. О. Деякі питання фінансової незалежності Національного банку України. Податково-правовий аспект. Актуальні проблеми держави і права. 2013. Вип. 69. С. 436–443.
2. Ващенко Ю. В. Банківське право. Київ : Центр навч. літ., 2006. 344 с.

3. Воронцов В. А. Конституційно-правовий статус Національного банку України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск. 2017. С. 34–36.
4. Гетманцев Д. О., Шукліна Н. Г. Банківське право України. Київ : Центр навч. літ., 2007. 344 с.
5. Гудіма Т. С. Деякі аспекти правового статусу Національного банку України. Економіка та право. 2019. № 4. С. 3–12. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.003>.
6. Запотоцька О. В. Адміністративно-правовий статус центробанків: міжнародний аспект. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 338–349.
7. Козлова Ю. С. Адміністративно-правовий статус Національного банку України як суб'єкта державного фінансового моніторингу. Правова позиція. 2022. № 2. С. 131–136. <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-2.27>.
8. Мохова Ю. Л. Особливості розвитку державного регулювання банківської діяльності в Україні. Держава та регіони. Державне управління. 2017. № 1. С. 69–73.
9. Савенкова В. Г. Деякі питання правового статусу центрального банку в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. 2016. Вип. 37. Том 3. С. 15–19.
10. Сокалюк Д. В. Конституційне закріплення ролі центрального банку на прикладі України, Республіки Болгарія та Республіки Польща. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 88–90. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/16>.
11. Сорока Л. В., Куркова К. М., Панченко О. І. Адміністративно-правовий статус Національного банку України як регулятора у сфері ринків небанківських фінансових послуг. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 324–327. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/75>.
12. Тополь Ю. О. Конституційно-правовий статус Національного банку України. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Конституційне право та процес. 2002. № 3. С. 47–50.
13. Устименко Г. В. Місце центрального банку в системі органів державної влади. Наукові праці МАУП. 2011. Вип. 2. С. 140–144.
14. Шаравара Р. І. Економічні та правові аспекти регулювання банківської системи: вітчизняний та європейський досвід. Таврійський науковий вісник. Економіка. 2021. Вип. 5. С. 58–64. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.7>.
15. Ярошенко А. С. Правовий статус Національного банку України: парадигмальний аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 342–344. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/84>.
16. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
17. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. С. 238. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
18. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5. С. 30. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

References

- Bernaziuk, Ya. O. (2013) *Deiaki pytannia finansovoi nezalezhnosti Natsionalnoho banku Ukrainy: podatkovovo-pravovyi aspect* [Some issues of financial independence of the National Bank of Ukraine: tax and legal aspect]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current Problems of State and Law*, 69, 436–443 [in Ukrainian].
- Vashchenko, Y. V. (2006). *Bankivske pravo* [Banking law]. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
- Vorontsov, V. A. (2017). *Konstytutsiino-pravovyi status Natsionalnoho banku Ukrainy* [Con-

stitutional and legal status of the National Bank of Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Current Issues of Domestic Jurisprudence, Special issue*, 34–36 [in Ukrainian].

4. Hetmantsev, D. O., Shuklina, N. H. (2007). *Bankivske pravo Ukrainy [Banking law of Ukraine]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].

5. Hudima, T. S. (2019). *Deiaki aspekty pravovoho statusu Natsionalnogo banku Ukrainy [Certain aspects of the legal status of the National Bank of Ukraine]*. *Ekonomika ta pravo – Economics and Law*, 4, 3–12. <https://doi.org/10.15407/econ-law.2019.04.003>.

6. Zapototska, O. V. (2017). *Administratyvno-pravovyi status tsentrobankiv: mizhnarodnyi aspekt [Administrative and legal status of central banks: An international perspective]*. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 338–349 [in Ukrainian].

7. Kozlova, Y. S. (2022). *Administratyvno-pravovyi status Natsionalnogo banku Ukrainy yak subiekta derzhavnogo finansovoho monitorynhu [Administrative and legal status of the National Bank of Ukraine as a subject of state financial monitoring]*. *Pravova pozytsiia – Legal Position*, 2, 131–136. <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-2.27>.

8. Mokhova, Y. L. (2017). *Osoblyvosti rozvytku derzhavnogo rehuliuвання bankivskoi diialnosti v Ukraini [Features of the development of state regulation of banking activity in Ukraine]*. *Derzhava ta rehiony. Derzhavne upravlinnia – State and Regions. Public Administration*, 1, 69–73 [in Ukrainian].

9. Savenkova, V. H. (2016). *Deiaki pytannia pravovoho statusu tsentralnogo banku v Ukraini [Certain issues of the legal status of the central bank in Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law*, 37, 15–19 [in Ukrainian].

10. Sokaliuk, D. V. (2024). *Konstytuysiine zakriplennia roli tsentralnogo banku na prykladi Ukrainy, Respubliki Bolharia ta Respubliki Polsh-*

cha [Constitutional consolidation of the role of the central bank: The cases of Ukraine, the Republic of Bulgaria, and the Republic of Poland]. *Yurydychnyi naukoviï elektronnyi zhurnal – Juridical Scientific Electronic Journal*, 4, 88–90. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/16>.

11. Soroka, L. V., Kurkova, K. M., Panchenko, O. I. (2025). *Administratyvno-pravovyi status Natsionalnogo banku Ukrainy yak rehuliatora u sferi ryнкiv nebankivskykh finansovykh posluh [Administrative and legal status of the National Bank of Ukraine as a regulator in the field of non-banking financial services markets]*. *Yurydychnyi naukoviï elektronnyi zhurnal – Juridical Scientific Electronic Journal*, 2, 324–327. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/75>.

12. Topol, Y. O. (2002). *Konstytuysiino-pravovyi status Natsionalnogo banku Ukrainy [Constitutional and legal status of the National Bank of Ukraine]*. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnogo upravlinnia ta prava. Konstytutsiine pravo ta protses – Bulletin of the Khmelnytskyi Institute of Regional Administration and Law. Constitutional Law and Procedure*, 3, 47–50 [in Ukrainian].

13. Ustymenko, H. V. (2011). *Mistse tsentralnogo banku v systemi orhaniv derzhavnoi vlady [The place of the central bank in the system of public authorities]*. *Naukovi pratsi MAUP – Scientific Works of MAUP*, 2, 140–144 [in Ukrainian].

14. Sharavara, R. I. (2021). *Ekonomichni ta pravovi aspekty rehuliuвання bankivskoi systemy: vitchyzniani ta yevropeyskyi dosvid [Economic and legal aspects of banking system regulation: Domestic and European experience]*. *Tavriyskyi naukoviï visnyk. Ekonomika – Tavriya Scientific Bulletin. Economics*, 5, 58–64. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.7>.

15. Yaroshenko, A. S. (2020). *Pravovyi status Natsionalnogo banku Ukrainy: paradyhmalnyi analiz [Legal status of the National Bank of Ukraine: A paradigmatic analysis]*. *Yurydychnyi naukoviï elektronnyi zhurnal – Juridical Scientific Electronic Journal*, 8, 342–344. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/84>.

16. *Konstytutsiia Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 28 chervnnia 1996 r. № 254k/96-BP [Constitution of Ukraine. Law of Ukraine]. (1996, June, 28). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 30, 141. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.*
17. *Pro Natsionalnyi bank Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 r. № 679XIV [On the National Bank of Ukraine. Law of Ukraine]. (1999, May, 20). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy –*
- Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 29, 238. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.*
18. *Pro banky i bankivsku diialnist. Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 r. № 2121-III [On banks and banking activity: Law of Ukraine]. (2001, December, 07). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 5, 30. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.*